

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р арх. Милена Ташева – Петрова,

катедра "Градоустройство", Архитектурен факултет, УАСГ

Относно: дисертационен труд на тема **"Урбанизмът в България след втората световна война до края на 1980-те години"**

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление
2.2. История и археология, докторска програма „История на България“- Съвременна българска история

Автор на дисертационния труд: **РАДОСЛАВ ИЛИЕВ**

Задочен докторант към катедра „История на България“ към Исторически факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Научен ръководител: **Доц. д-р Румяна Маринова - Христиди**

Основание за представянето на становището са:

Определянето на членовете на научното жури със Заповед РД-38-51/29.01.2025г. на Ректора на СУ. на основание на чл. 4, ал. 2 от ЗРАС в Република България и решение на Факултетния съвет на Историческия факултет от 21.01.2025г.

Разпределение на рецензии и становища между членовете на Научното жури с Решение от първото заседание на научното жури (Протокол № 1 от 20/02/2025г.).

1. Анализ на дисертационния труд

Дисертационният труд на тема "Урбанизмът в България след втората световна война до края на 1980-те години" е с обем от 245 страници, които съдържат текст и 11 страници с 19 приложения.

1.1. Актуалност на темата

Връзката между модернизма и социалистическия град е вкоренена в общия стремеж за прогрес, справедливо обществено развитие и по-добро качество на жизнената среда. Архитектурните и градоустройствени концепции насърчават общностния живот и достъпа до ресурси за всички граждани, като поставят акцент върху функционалността и социалните връзки. По този начин модернизмът не само оформя физическия облик на социалистическите градове, но отразявайки тяхната идеология налага цялостната организация и подобряването на градския живот в контекста на индустриализацията в страната. Въпреки настъпилите трансформации след 1989 г., обликът на българските градове и днес до голяма степен е оформен именно в периода след втората световна война до края на 1980-те години, а пространственото развитие и устройството на националната територия следва все още дългосрочния модел, заложен в ЕТУП. С нарастване на историческата дистанция от този период все повече се търсят възможности за оценка и преосмисляне на това наследство – живо (обитавано и функциониращо) и мащабно по обем, внушително по замисъл и дисонантно по отношение на общественото съзнание. Темата на дисертационния труд е изключително актуална в контекста на наследството на модернизма и историята на урбанизма и архитектурата в България през втората половина на XX век, а смят дисертационен труд предлага *„поглед към най-новата история на България през призмата на градската история, градоустройствен анализ, идеологически влияния и материални реализации“*¹ Задълбоченото разбиране на всеки аспект от обществения живот, включително градското развитие, връзката между идеологията и архитектурата, професионалния размах и мащабните обществени проекти,

¹ Стр. 2. Автореферат

може да послужи за основа за изграждането на цялостна представа за историческия период, водещите градоустройствените политики и последиците за общественото развитие днес.

1.2. Цели и задачи на дисертационния труд

Дисертацията разглежда *„града като обект на междудисциплинарен исторически анализ и като своеобразен „лакмус“ на по-големи исторически тенденции“*². Тя предлага поглед към най-новата история на България през призмата на градската история, и свързаните с градското развитие институционална еволюция, професионален капацитет, идеологически влияния и материални реализации. Авторът на дисертационния труд декларира като основен изследователски въпрос (наречен „фокус“) *„Как се появява, как еволюира и какви характеристики има градът, който в българския случай е повлиян от европейския модернизъм и социалистическата идеология на управляващата БКП“*³. Изборът на хуманитарен, а не технически подход към изследването на феномена „град“ е продиктуван от една страна от професионалното направление в което се обучава докторанта, а от друга – от желанието за съпричастност към налагащите се тенденции в съвременната европейска историография и литература по въпросите, свързани особено с историята на XX век. Така *„тази задача „пронизва“ темата и изследването като първа, но не и главна, тъй като фокусът на изследователската работа е конкретизиран времево и пространствено в рамките на социалистическия период и управление в България, описано в заглавието като периода след Втората световна война до края на 1980-те години“*⁴.

1.3. Съдържание на дисертационния труд

Структурата на дисертационния труд съдържа увод, пет основни части, заключение, подробна библиографска справка и приложения.

В увода са изяснени актуалността на темата, направени са терминологични уточнения и е определен пространствения и времеви обхват на проучването. Съществено внимание е отделено на методологията на проучването, като са представени основните методи и инструменти за провеждане на исторически изследвания и е документирано тяхното приложение. Прави впечатление използването на разнообразни инструменти за събиране на информация – интервюта, изследване на необработени архиви, анализ на информацията в архивни фондове. Описани са и изследваните основни публикации и групи автори. Приложен е хронологично-тематичния подход, който е съчетан с подхода на теренните примери (или още наречен в дисертацията подход на казусите). Считам, че така описаните и приложени в труда методи и инструменти за реализиране на научното изследване са подходящи за темата на дисертацията и на практика са съчетани сполучливо. Тази най-важна част от дисертационния труд, обаче, би спечелила, ако още тук (в началото) се дефинират ясно целта, задачите, обектът и предметът на дисертационния труд.

Първите две глави имат въвеждащ характер по отношение на изясняване на контекста, който представя градското развитие и градоустройството като пресечена точка между разбирането за модерното в контекста на модернистичната теория и за социалистическото в контекста на идеологическите доктрини. В първата глава авторът извлича фактори, теми и тенденции в развитието на европейския модернизъм, които оказват влияние върху развитието на градовете в България. Терминът „модернизъм“ е разгледан в контекста на историята на урбанизма и архитектурата и през призмата на градските проекти и планове – индивидуални, кооперативни и на централната власт (държавни). Още тук авторът поставя хипотезата за идентичността на медиаторите между идеите (идеологията) и материализирането им (в изградена среда) – изявените градостроители и архитекти от този

² Стр. 2, Автореферат

³ Стр. 3, Автореферат

⁴ Стр. 2, Автореферат

период и сполучливо стига до заключението, че са възпитани в „традициите на 1920-те и на западния модернизъм, а по идеологически или политически причини реализират тези подходи в търсене на формата на социалистическото общество в НРБ“. Втората глава е посветена на изясняването на връзката между социалната утопия и материалните проявления на идеалния социалистически град в СССР. Разгледани са идеите на урбанистите, дезурбанистите, съветския конструктивизъм, както и преходът от модерен съветски конструктивизъм към имперски сталинизъм и “Соцгород” като контрапункт на водещият идеолог на модернизма Корбюзие и постепенно разрастващата се общност, обединяваща архитекти и градостроители от развитите Западни страни първоначално, а впоследствие в световен мащаб - Международния конгрес по Архитектура (СИАМ) и основополагащият документ „Атинска харта“. Логичен е *Раздел 8 от втора глава „Външният поглед върху темата за “град и социалистическа революция”: историкографски поглед в рамките на модерното течение през втората половина на XXв.“*, в който са поставени въпросите „кога и как извън “социалистическия Изток”, а именно в Западна Европа започва осъзнаването и изследването на органичната връзка между модерния град и социалистическата идеология“.⁵

Третата глава е посветена на проследяването на урбанизационните процеси в България в шест определени от автора исторически периода: предистория - преди Втората световна война (с ясно обособени три под периода: 1878-1885г; 1885-1919г; 1919-1944г); периодът на възстановяването (1944-1947г); периодът на “сталинизма” (1948-1956/58г.); периодът на 1960-те г; периодът на 1970-те - синтезът на модерното (интернационално по форма) и зрялата фаза на българското градоустройство – от средата на 1970-те до 1980-те. Отново, логичен завършек на тази периодизация са разсъжденията за институционализацията на процеса, изграждането на капацитет (в Софпроект, Главпроект и КНИПИТУГА), ролята на архитектите-градостроители и изграждането на експертен капацитет и стратегическа визия за устройството на националната територия в контекста на вече установените тенденции чрез Единният териториално устройствен план (ЕТУП). В четвърта и пета са извлечени символни териториално-устройствени и градоустройствени структури, както и казуси-образци на синтеза между градоустройство, архитектура, ландшафтна архитектура. В четвъртата глава е направен преглед на ключови теоретични дебати и са изведени три символа на връзката градоустройствени решения-обществена идентичност: жилищните комплекси, селищните системи и функционалното и идеологическо взаимодействие труд-отдых-синтез (и естетика). Петата глава разглежда три групи взаимодействия чрез 7 типични казуси, които са символни за всеки исторически период и третират по различен начин взаимодействието между труд-отдых-синтез и социалистически-модерен-развит град: Димитровград и Перник, с изявени проявления на връзката “труд - социалистически град”; “Русалка”, “Албена” и Смолян с ключовата връзка “отдых/природа - модерен град”; НДК и дом-паметникът на БКП на вр. Бузлуджа с изявената връзка “естетически дух-развит град”. За всеки един от шестте примера авторът използва типология, която комбинира исторически и утвърдени концепции и рамкиращи полета с локални и адаптирани за България явления или особени примери. Авторът би могъл допълнително, но отчетливо и категорично да дефинира изброени критерии, които аргументират избора на обособените примери, както и да открие онези техни характеристики, които ги превръщат в устойчиви във времето и променящия се контекст модели.

В заключението е представен синтез на съдържанието на дисертационния труд с акцент върху методичната рамка на изследването (без да изтъква ограниченията на изследването и възможностите за бъдещо надграждане или разширяване на неговия обхват) типологичните урбанистични намеси и избраните казуси, като лаконично са представени последвалите промени в тях след 1989 г. Би било уместно тук, подобно на направеното в Автореферата, да бъдат вписани заявените от докторанта приноси.

1.4.Общо впечатление

⁵ Стр. 58 от Дисертационния труд

Текстовата част на дисертацията, както и практическата работа по нея показват много добро познаване на спецификата на теоретичната и политическата рамка на разглежданата проблематика. Докторантът свободно борави с терминологията. Библиографската справка, както и уместното и коректно цитиране също са доказателство за доброто познаване на общите и специфичните тенденции, теории и експертни позиции по темата. Списъкът с ползвана литература в дисертационния труд съдържа общо 227 източника, сред които са включени архивни източници (32 бр.), публикации в периодичния печат (12 бр.), научна литература на български език (90 бр. заглавия) и чуждоезикова литература (60 заглавия на английски, френски, италиански и руски език), публикувани документи (3 бр.), справочници и брошури (5 бр.), електронни публикации (15 бр.), мемоари и 8 интервюта. Към всички има препратки в текста. Цитирането на източниците в текста е коректно.

Темата и съдържанието на дисертационния труд предполагат интердисциплинарен подход и работа в екип. Радослав Илиев демонстрира нагласа за всеобхватно мислене относно информация и инструментариум от различни професионални полета и в същото време успява да открие специфичните характеристики на периода, като анализира в по-широка времева рамка (с преобладаващ акцент върху предисторията).

1.5. Приноси и значимост на разработката

Докторантът е заявил общо четири приноса на дисертационния труд, които приемам и считам за постигнати

2. Автореферат

Авторефератът, с обем от 22 страници, обективно отразява структурата и съдържанието на дисертационния труд. В него са представени всички глави на дисертационния труд, представени са заявените приноси и са посочени изнесените доклади и публикациите на автора.

3. Оценка на публикациите по дисертационния труд

По темата на дисертационния труд са заявени 5 самостоятелни публикации на български език. Те в достатъчна степен отразяват въпроси и проблеми, засегнати в дисертацията.

4. Бележки и препоръки

Препоръчвам дисертационният труд да бъде издаден като монография след езикова редакция (например – синхронизиране на пълните и непълни членове) и изчистване на терминологията (например – на различни места в текста се използват различни термини за едно и също нещо – казус, пример, теренен пример, case study). Следва да бъде поправена в текста една фактологична грешка – сред интервюираните гл. ас. д-р урб. Ангел Буров, а не както е записано към момента – гл. ас. д-р урб. Ангел Бондов.

Въпреки безспорните достойнства на дисертационния труд, бих отразила и няколко критични бележки. Прави впечатление несъответствието между съдържанието на автореферата и основния документ (дисертационния труд) – дисертационният труд завършва със синтез и обобщаване на моделите. Липсват справките за заявени приноси и публикации, свързани с темата на дисертационния труд. В Автореферата те са отразени. И в двата документа не откривам ясно и категорично дефинирани цел и задачи на дисертационния труд (защо не и хипотези), които би следвало да бъдат обвързани със съдържането по глави и да кореспондират на заявените приноси.

Авторът демонстрира високо ниво на осведоменост и свободно борави с терминологичния апарат в представянето на контекста – общеевропейски, съветски, балкански, национален. По отношение на националния контекст би било полезно да се включат мнения (дори и противоречиви) на повече съвременни автори, и по-специално такива с изявени интереси и доказан професионализъм в полето на опазването на културното наследство след 1944 г. При следващи разработки по темата и редакции за

публикация на представения дисертационен труд, препоръчвам да се влезе в диалог с разработките на съвременни изследователи, фокусирани и заявили своите научни интереси към времеви и пространствен обхват на настоящия дисертационен труд - периода след втората световна война до края на 1980-те години. Добре е да бъдат коментирани и дисертационни трудове за присъждане на образователно-научна степен „доктор“ на подобна тематика са защитени в УАСГ от: арх. Ясен Кьосев (2004). Изграждане на центровете на средните градове през втората половина на XX век и перспективи за тяхното развитие в началото на XXI век; арх. Анета Василева (2017). Архитектурата на България от втората половина на XX век. Външни влияния и развитие на идентичността; арх. Емилия Кълева (2017) Опазване на архитектурното наследство на България от втората половина на XX век. Поредица от статии на арх. Анета Василева и арх. Емилия Кълева, фокусирани върху някои от казусите са достъпни в профилите им в платформата за споделяне на научни публикации Academia: (<https://uacg.academia.edu/AnetaVasileva>; <https://independent.academia.edu/EmiliaKaleva>)

Тези коментари и препоръки не подценяват вече изтъкнатите достойнства на дисертацията, а целят да подкрепят нейния автор в диалога с градоустройствената и териториалноустройствената теория, история и практика. Пожелавам на Радослав Илиев успешно професионално развитие и бъдещи ползотворни изследвания, както и да интегрира и споделя своите научни открития в образователната си практика сред студенти от различни университети, които пряко или косвено са ангажирани с изучаването и осмислянето на историята на българския урбанизъм от Втората световна война до края на 80-те години на XX век.

Отправлям и два въпроса към докторанта: 1). Какви са били ограниченията и трудностите при провеждането на проучването за целите на дисертационния труд? 2). Как авторът би дефинирал потенциала и необходимостта от бъдещи изследвания по темата или свързани с нея теми?

5. Заключение

Показаните в дисертацията резултати и приносите в нея показват, че Радослав Илиев е способен да проведе самостоятелно научно изследване и да представи оригинални резултати. Също така с дисертационния си труд авторът потвърждава умението да съчетае своята информираност и изследователски капацитет със свой траен професионален интерес и практическа ангажираност с проблематиката, засегната в дисертационния труд.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

- Счита, че представената докторска дисертация отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България и правилника към него.
- Като отчитам актуалността на представения труд и научните постижения на Кандидата;
- Като се съобразявам с факта, че са направени значителен брой публикации, свързани със съдържанието на дисертационния труд;
- Като оценявам широките и специализирани познания на Кандидата по темата на дисертацията;

Предлагам на почитаемите членове на Научното жури да присъдят на Радослав Илиев образователна и научна степен „ДОКТОР“ в професионално направление 2.2. История и археология, докторска програма „История на България“- Съвременна българска история.

17.04.2025 г.

доц. д-р арх. Милена Ташева – Петрова
кат. Градоустройство, АФ на УАСГ